

УДК 332.132(477)

Борис Язлюк

Borys Yazlyuk

АСИМЕТРИЧНИЙ РІВЕНЬ І ДИНАМІКА СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ Й ІНШИХ ВЕЛИКИХ КРАЇНАХ СНД**ASYMMETRIC LEVEL AND DYNAMICS OF SOCIO-DEMOGRAPHIC INEQUALITY OF THE REGIONS OF UKRAINE AND OTHER BIG CIS COUNTRIES**

У статті розглядається асиметричний рівень і динаміка регіональної нерівності в Україні й інших великих країнах СНД. В роботі проведений аналіз соціально-демографічних показників. Соціально-демографічні індикатори дають уявлення про регіональну диференціацію якості населення й людського капіталу.

Ключові слова: *нерівність, рівень, динаміка, модернізація, економіка.*

В статье рассматривается асимметричный уровень и динамика регионального неравенства в Украине и других крупных странах СНГ. В работе проведен анализ социально-демографических показателей. Социально-демографические индикаторы дают представление о региональной дифференциации качества населения и человеческого капитала.

Ключевые слова: *неравенство, уровень, динамика, модернизация, экономика.*

In the article an asymmetric level and dynamics of regional inequality in Ukraine and other big CIS countries are reviewed. In the paper an analysis of socio-demographic indicators is conducted. Socio-demographic indicators give an idea of regional quality differentiation of population and human capital.

Keywords: *inequality, level, dynamics, modernization, economy.*

Постановка проблеми. Необхідність визначення рівня і динаміки регіональної нерівності в Україні порівняно з іншими великими країнами СНД обумовили вибір теми дослідження, його актуальність, мету та завдання.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. У науковій літературі є певні дослідження щодо рівня і динаміки регіональної нерівності в Україні й інших великих країнах СНД. Не зменшуючи значущість вкладу інших дослідників, у яких є значний доробок, можна відзначити праці: А. Колот [5], М. Приступа [6], Л. Шевченко [8] та інших.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Незважаючи на певні напрацювання в цьому напрямі, слід відзначити необхідність більш глибокого дослідження рівня і динаміки регіональної нерівності в Україні й інших великих країнах СНД в період глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для порівняння регіональних розходжень України та інших великих країн СНД нами була сформована база даних за 2000–2011 рр. за матеріалами джерел [1–4], хоча в ній є пробіли. Основним індикатором економічного розвитку є показник душевого ВРП. Для регіонів України він використовувався у двох варіантах – у номінальному вираженні й з коректуванням на вартість життя в регіоні. Для коректування бралось середнє значення за період регіонального коефіцієнта вартості фіксованого набору товарів і послуг для міжрегіональних зіставлень. Для регіонів двох інших країн таке виправлення не вводилося через менш істотні регіональні розходження у вартості життя. Додатково застосовувався індикатор душевих інвестицій в основний капітал.

Соціальні індикатори представлені двома групами. Перша включає соціально-економічні індикатори, що відбивають стан ринку праці (рівень безробіття за Міжнародною організацією праці) і рівень життя населення. Його можна виміряти душевими грошовими доходами населення (для України – як номінальними, так і з коректуванням на прожитковий мінімум у регіоні), середньою заробітною платою, рівнем бідності. Другу групу становлять соціально-демографічні індикатори, використовувані в міжнародних зіставленнях, – очікувана тривалість життя й дитяча смертність. На жаль, для України регіональні дані за рівнем бідності й очікуваної тривалості життя відсутні.

Основні розрахункові показники – індекс Джині й коефіцієнт варіації. При розрахунках всі індикатори зважувалися по чисельності населення регіону.

Коефіцієнт Джині для економічних індикаторів і рівня безробіття розрахований для кожної із трьох країн і показаний на рис. 1–3. Економічна нерівність регіонів, вимірювана коефіцієнтом Джині, найсильніша в Казахстані, хоча Росія поступається йому несуттєво. Якщо скорегувати російські показники душевого ВРП на рівень цін у регіонах, то Казахстан стає явним лідером. Економічна нерівність регіонів України, вимірювана коефіцієнтом Джині, істотно менша, ніж у Росії й Казахстані.

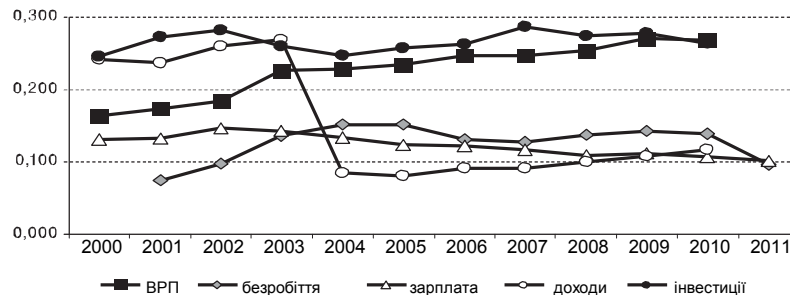

Рис. 1. Коефіцієнт Джині для регіональної нерівності в Україні*

*Джерело: узагальнено автором.

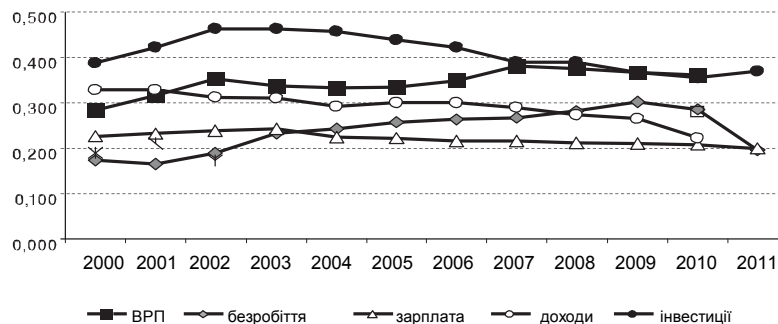

Рис. 2. Коефіцієнт Джині для регіональної нерівності в Росії*

*Джерело: узагальнено автором.

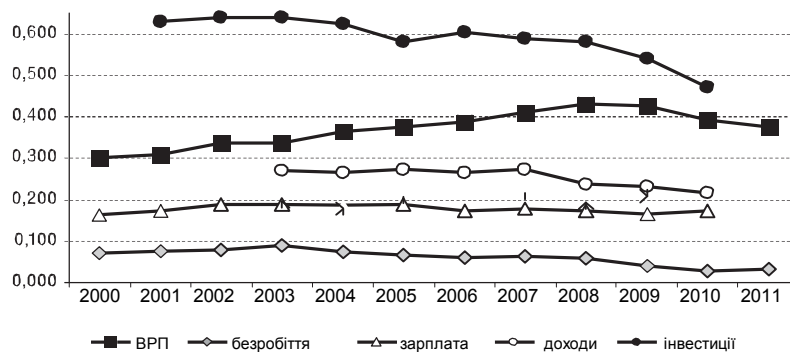

Рис. 3. Коефіцієнт Джині для регіональної нерівності в Казахстані*

*Джерело: узагальнено автором.

Складно визначити тренд економічної нерівності регіонів Росії – він змінювався. Періоди дивергенції (перші роки зростання після економічної кризи 1998 р. і початок буму нафтових цін в 2004–2005 рр.) чергувалися з періодами конвергенції під впливом посилення перерозподільної політики держави або кризи, що розпочалася у 2008 р. Однак тренд у цілому за розглянутий період для трьох країн однаковий – економічна нерівність регіонів по душевому ВРП підсилася.

Найбільш стійко зростала економічна нерівність регіонів України, аж до кризового 2008 р. Дивергенція по душевому ВРП протягом десяти років була характерна й для Казахстану, тільки з 2009 р. вона змінилася конвергенцією. Основна причина – економічна криза 2008–2009 рр., що най-

більш сильно вдарила по розвинених регіонах, особливо по двох столицях країни. Ще один фактор – перерозподільна політика держави, у тому числі інвестиційна. Казахстан має найдужчу регіональну диференціацію по душевих інвестиціях, але в той же час і найбільш різке її зниження. У Росії регіональна диференціація душевих інвестицій також скорочувалася внаслідок посилення перерозподільної політики держави, але більш повільно. В Україні при значно меншій регіональній диференціації душевих інвестицій очевидного тренду не спостерігається.

Коефіцієнт Джині для душевих доходів населення показує протилежний тренд (за винятком України). У Росії й Казахстані досить швидко знижується регіональна нерівність по душевих доходах внаслідок перерозподільної політики держави, але не регіональної, а соціальної. Соціальні виплати низькодохідним групам населення, частка яких вища в слаборозвинених регіонах, попутно скорочують і регіональну нерівність по доходах.

Росія відрізняється конвергенцією регіонів по всіх індикаторах рівня життя – доходах, заробітній платі й рівню бідності, а також споживанню, вимірюваному душевим оборотом роздрібною торгівлі. Це результат років надмірного споживання й зростлого перерозподілу нафтових доходів. Нерівність регіонів по заробітній платі скорочується завдяки підвищенню заробітків бюджетників в останні роки. Такий захід соціальної політики мав і регіональну проекцію – частка зайнятих у галузях бюджетного сектора вища в слаборозвинених регіонах через дефіцит інших робочих місць. Підвищення пенсій сильніше позначилося на доходах населення середньорозвинених регіонів Центру й Північного Заходу з найбільш старою віковою структурою. Його наслідок – істотне зниження коефіцієнта Джині, тому що він більш чутливий до показників середніх регіонів.

На відміну від Росії, у нафтовидобувному Казахстані не спостерігалось тренду конвергенції заробітної плати, не скорочувалася й регіональна нерівність за рівнем бідності. Справа в тому, що в сільських домогосподарствах південних і західних регіонів Казахстану, які й є основними одержувачами соціальної допомоги, глибина бідності сильніша, ніж у Росії, а народжуваність вища. У результаті навіть зростлі соціальні дотації не виводять із бідності незаможні домогосподарства з великою кількістю утриманців.

Низька якість регіональної статистики доходів населення є проблемою для всіх країн СНД, але в Україні вона підсилюється зміною методики розрахунку й дооцінки доходів в 2002 р. Це призвело до різкого скорочення душевих доходів населення Києва й, тим самим, до чисто статистичного зниження регіональної диференціації. Однак багаторічний тренд не змінився, в усі інші роки регіональна нерівність по доходах населення продовжувала зростати. Це можна пояснити слабкістю держави, що не мала значних фінансових ресурсів для перерозподільної політики. Підвищення пенсій, що проводилися перед виборами, призводили, скоріше, до зростання регіональної диференціації по доходах: частка пенсіонерів нижча в західних областях України, які відрізняються найнижчими душевими доходами населення. Однак саме для Західної України статистика доходів найменш достовірна. Значна частина її працездатного населення виїжджає на заробітки в інші країни як трудові мігранти і одержує нерезстровані доходи. Регіональна диференціація заробітної плати скорочувалася в Україні тільки після кризи 1998 р., потім нерівність стабілізувалася. У цілому держава слабо впливала на регіональні ринки праці і як регулятор, і як роботодавець [5; 6].

Порівняння трендів нерівності регіонів по зайнятості показує, що в усіх трьох країнах період відбудовного зростання після кризи 1998 р. супроводжувався дивергенцією регіонів за рівнем безробіття, а початок кризи 2008 р. – конвергенцією [7]. У Росії зростання регіональної нерівності в зайнятості тривало аж до нової кризи 2008 р., в Україні воно завершилося раніше, в 2002–2003 рр. Одна з причин – низькі інвестиції через політичну нестабільність, що закріпило регіональні розходження в рівні безробіття. У цілому зміна трендів відповідає моделям розвинених країн. У регіонах зі зниженим безробіттям економічне зростання швидше приводить до створення нових робочих місць і значного зниження рівня безробіття, а в початковій стадії кризи воно швидше зростає. Слаборозвинені регіони з підвищеним рівнем безробіття більш стабільні в будь-якій фазі економічного циклу [8].

У слабовираженому вигляді ці тренди проявляються й у Казахстані, але при вкрай низькій регіональній диференціації рівня безробіття. Це наслідок особливостей статистичного обліку: 1/3 всіх зайнятих в країні віднесені до самозайнятих, переважно це сільське населення (критерій віднесення до самозайнятих – наявність особистого господарства, землі, худоби). У слаборозвинених регіонах Казахстану самозайнятих майже половина, оскільки частка сільського населення вища. У результаті кардинально знижуються показники безробіття й нівелюються його регіональні розходження, але це чисто статистична «конвергенція».

Тенденції динаміки регіональних нерівностей, виявлені за допомогою розрахунків індексу Джині, можна зіставити з результатами розрахунків коефіцієнта варіації. Для економічних індикаторів і зайнятості вони представлені в табл. 1.

Нерівності регіонів, вимірювані коефіцієнтом варіації, набагато сильніші для Росії, у тому числі за економічними показниками й зайнятістю. Сильний розкид значень індикаторів обумовлений великою кількістю російських регіонів, їх неоднорідністю по чисельності населення й рівню розвитку.

Таблиця 1

Коефіцієнт варіації показників регіонального розвитку за великими країнами СНД*

Роки	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Душовий ВРП												
Росія	5,1	5,2	5,7	5,8	5,8	6,0	5,8	6,3	6,0	5,8	5,7	–
Україна	1,6	1,7	1,8	2,6	2,6	2,7	2,7	2,6	2,6	2,8	2,7	–
Казахстан	2,3	2,6	3,4	3,3	3,7	3,9	3,7	3,9	3,9	3,4	3,6	3,4
Душові інвестиції												
Росія	14,0	17,6	25,6	27,4	36,6	36,1	27,4	25,2	37,6	46,9	31,3	19,7
Україна	2,5	2,9	2,9	2,9	2,6	2,7	2,9	3,3	3,0	3,1	3,0	–
Казахстан	–	8,5	8,3	8,8	8,0	8,3	8,6	9,3	8,3	7,2	6,3	–
Рівень безробіття												
Росія	4,4	4,5	4,2	5,1	6,0	6,6	6,7	8,8	8,7	8,6	8,5	6,2
Україна	–	0,9	1,0	1,4	1,5	1,5	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,0
Казахстан	0,6	0,7	0,6	0,7	0,6	0,5	0,5	0,5	0,4	0,3	0,2	0,2

*Джерело: узагальнено автором.

Однак тренди динаміки в основному збігаються з розрахунками коефіцієнта Джині. У цілому за розглянутий період домінували процеси економічної дивергенції регіонів. Збігаються й короткострокові тенденції – прискорене зростання економічної нерівності в період виходу з кризи 1998 р. і, навпаки, його зниження в усіх трьох країнах через кризу 2008 р., а також докризове посилення перерозподільної політики в Росії й Казахстані. Схожі й десятилітні тренди зростання регіональної диференціації рівня безробіття в Росії й Україні, але з великим відривом коефіцієнта варіації для Росії.

Сильніша й диференціація трьох країн за коефіцієнтами варіацій для регіональних індикаторів рівня життя й споживання. У Росії розкид регіональних показників максимальний, у тому числі по доходах населення. У Казахстані регіональні розходження менші, за винятком споживання, сконцентрованого у двох найбільших столичних містах. Нерівність в Україні мінімальна на фоні двох інших країн.

Зіставлення динаміки коефіцієнтів варіацій трьох країн підтверджує подібності й розходження трендів, виявлених за допомогою коефіцієнтів Джині. У Росії найбільш виражений тренд конвергенції регіонів за всіма показниками рівня життя й споживання протягом 2000-х рр. Нерівність підсилювалася тільки в перші роки економічного зростання після кризи 1998 р. У Казахстані процеси конвергенції проявляються слабкіше: для заробітної плати – тільки із середини 2000-х, а для споживання тренд конвергенції в 2000-і рр. не простежувався. В Україні тренди найбільш суперечливі, хоча в цілому за розглянутий період можна відзначити деяку конвергенцію регіонів по заробітній платі й споживанню, але не по доходах. Можливо, на неявну динаміку впливають відносно невеликі регіональні розходження в рівні життя на фоні інших великих країн СНД.

Соціально-демографічні індикатори дають уявлення про регіональну диференціацію якості населення й людського капіталу. Розрахункові показники: індекс Джині, коефіцієнт варіацій – дозволяють точніше виявити тренди нерівності, що формуються за рахунок положення «середини», розкиду всіх значень індикатора й диференціації крайніх значень.

Тренди нерівності розрізняються й за розрахунковими показниками, і по країнах. У Росії регіональна нерівність по очікуваній тривалості життя за весь розглянутий період виросла, досягнувши піка в середині 2000-х рр., однак в останні роки вона скорочувалася. Це показують коефіцієнт Джині й кое-

фіцієнт варіацій (табл. 2). Розбіжність значень границь крайніх 5 %-них груп регіонів у першій половині 2000-х рр. змінилася з 2006–2008 рр. конвергенцією за рахунок випереджального зростання очікуваної тривалості життя в найбільш проблемних регіонах. Співвідношення індикаторів, що відокремлюють 5 %-ні границі кращих і гірших регіонів, скоротилося.

Таблиця 2

Розрахункові показники соціально-демографічної нерівності регіонів*

Роки	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Очікувана тривалість життя											
коефіцієнт Джині**											
Росія	0,012	0,015	0,016	0,017	0,018	0,022	0,024	0,025	0,021	0,020	0,020
Казахстан	–	0,014	0,012	0,013	0,013	0,013	0,013	0,012	0,015	0,017	0,015
коефіцієнт варіацій											
Росія	0,31	0,32	0,35	0,38	0,44	0,45	0,46	0,40	0,40	0,40	0,40
Казахстан	0,09	0,09	0,08	0,10	0,10	0,10	0,10	0,10	0,11	0,13	0,13
Дитяча смертність											
коефіцієнт Джині											
Росія	0,10	0,12	0,11	0,11	0,10	0,10	0,10	0,12	0,13	0,14	0,13
Україна	0,05	0,05	0,06	0,07	0,07	0,08	0,08	0,09	0,09	0,09	0,09
Казахстан	0,06	0,08	0,11	0,11	0,10	0,08	0,07	0,10	0,12	0,13	0,09
коефіцієнт варіацій											
Росія	2,54	2,58	2,61	2,88	2,84	3,23	2,42	2,53	3,32	2,99	2,27
Україна	0,50	0,50	0,57	0,65	0,62	0,75	0,66	0,81	0,91	0,80	0,87
Казахстан	0,49	0,77	0,85	0,83	0,71	0,66	0,57	0,82	0,90	0,83	0,59

*Джерело: узагальнено автором.

** Через відносно невелику диференціацію очікуваної тривалості життя розрахунки коефіцієнта Джині наведені до третього знака після коми.

Зміна тренду – позитивний наслідок реалізації в Росії національного проекту «Здоров'я». Фінансування по цьому проекту дозволило укомплектувати медичні установи, у тому числі в менш розвинених регіонах, необхідним медичним устаткуванням і ліками. Але цих заходів навряд чи вистачить надовго, тому що надалі обсяг фінансування охорони здоров'я в регіонах скоротився.

У Казахстані коефіцієнт Джині не виявляє очевидного тренду нерівності по очікуваній тривалості життя, однак коефіцієнт варіацій показує зростання регіональних розходжень.

Отже, в «середніх» регіонах помітних рухів немає, а розходження кращих і гірших регіонів підсилюються. Гіршими для Казахстану є зовсім не слабозвинені, а індустріальні регіони з гострими екологічними проблемами, більш високою часткою російського населення й поширенням алкоголізму.

Індикатор дитячої смертності менш стабільний у регіональному розрізі через різкі річні коливання внаслідок малої кількості випадків. «Стрибокподібну» динаміку коефіцієнта варіації складно аналізувати. Індекс Джині є більш показовим. У Росії він знижувався в першій половині 2000-х рр., а з 2007 р. істотно зріс. Це також наслідок політики держави. Стимулювання народжуваності за допомогою материнського капіталу вплинуло, в першу чергу, на прокреативну поведінку населення сільських територій, невеликих периферійних міст Росії, а також слабозвинених республік, у яких не завершився демографічний перехід. У всіх цих територіях охорона здоров'я розвинена гірше. У результаті зростання народжуваності супроводжувалося збільшенням регіональної диференціації показників дитячої смертності.

Для України, що відрізняється більш слабкою соціальною політикою держави, коефіцієнт Джині показує стійке зростання диференціації регіонів по дитячій смертності. У Казахстані коливання коефіцієнта не дозволяють виявити чіткий тренд дивергенції або конвергенції, хоча в цілому за розглянутий період регіональна нерівність по дитячій смертності також підсилилася. Це цілком очі-

кувано, тому що в усіх пострадянських країнах витрати на охорону здоров'я невеликі, система медичних послуг не модернізована з метою підвищення її ефективності й, одночасно, зростає частка платних медичних послуг, які доступні не всім. На фоні України і Казахстану тренди в Росії більш позитивні, але при цьому набагато вища регіональна диференціація соціально-демографічних індикаторів.

Розрахунки показують, що динаміка регіональної нерівності в трьох пострадянських країнах має й подібності, і розходження. Загальним трендом останнього десятиліття, що збігається із трендом інших країн світу, було зростання економічної нерівності регіонів України, Росії й Казахстану до початку нової кризи 2008–2009 рр. У Росії зростання економічної нерівності було менш стійким і періодично змінювалося трендом конвергенції під впливом масштабної перерозподільної політики держави. У Казахстані й Україні тенденції економічної дивергенції регіонів були більш явними, це наслідок більш сильної сировинної орієнтації економіки (Казахстан) або слабкої перерозподільної й інвестиційної політики держави в умовах політичної нестабільності (Україна).

Регіональна нерівність у рівні життя найбільш помітно скоротилася в Росії, це наслідок соціальної політики держави, що перерозподіляла величезні нафтові доходи. Цей тренд збігається з динамікою регіональної нерівності по доходах населення в розвинених країнах із сильною соціальною політикою (Франція та ін.). Однак посилення держави не завжди приводить до конвергенції регіонів по доходах населення. У Казахстані, де роль держави не менш значима, процес конвергенції регіонів помітний тільки в душевих доходах населення й не проявляється в заробітній платі й рівні бідності. Можливо, це наслідок більш ліберальної соціальної політики, а також більш низького рівня життя сільського населення. Україна – найбільш яскравий приклад регіональної дивергенції всіх індикаторів рівня життя через слабку соціальну політику держави.

У зайнятості, більш тісно пов'язаній зі станом економіки регіонів, переважають тренди регіональної дивергенції, особливо в Росії. Вони коректуються циклічністю економіки: у періоди економічного зростання переважає дивергенція, у кризові періоди регіональні розходження в рівні безробіття скорочуються. Але при специфічній структурі зайнятості з дуже високою часткою самозайнятих (Казахстан) виявити тренди неможливо, безробіття маскується самозайнятістю.

Регіональна диференціація якості населення небагато скоротилася тільки в Росії, причому тільки в останні роки й тільки по очікуваній тривалості життя. В Україні й у Казахстані тренд соціально-демографічних розходжень регіонів у цілому підсилюється. У результаті зростає регіональна диференціація людського капіталу – одного з найважливіших факторів «другої природи», що стимулює просторовий розвиток.

Отже, серед трьох країн СНД Росія в 2000-і рр. продемонструвала більш помітні тренди конвергенції соціального розвитку регіонів, але при початково більш сильних розходженнях. Україна – протилежний приклад регіональної дивергенції соціального розвитку, але при початково менш вираженій нерівності. Казахстан перебуває між цими країнами по трендах регіональної нерівності соціальних індикаторів. Хоча авторитарні режими частіше проводять політику вирівнювання, у Казахстані склався симбіоз щодо ліберальної соціальної політики й диригентства в регіональній економічній політиці. У Росії авторитарний режим більш послідовний, перерозподільний патерналізм соціальної політики й перерозподільне диригентство регіональної політики поєднуються.

Закони просторового розвитку сильніші політичних режимів. Просторовий розвиток інерційний, його фактори й бар'єри мають довгостроковий характер. У найближчі 10–15 років навряд чи варто очікувати істотних змін у великих країнах СНД, у тому числі помітного ослаблення бар'єрної функції факторів «другої природи» і скорочення географічних масштабів периферійності. Вплив існуючих факторів і бар'єрів буде й надалі відтворювати сформовані тренди регіональної нерівності. Це означає, що економічна нерівність регіонів країн СНД буде зростати під впливом об'єктивних факторів конкурентоспроможності. Динаміка регіональної нерівності економічних індикаторів і індикаторів ринку праці буде коректуватися економічними циклами, що приводять до дивергенції в періоди зростання й конвергенції в періоди кризового спаду.

Можливості пом'якшення економічної й соціальної нерівності регіонів – одна із найбільш дискусійних тем у регіональній науці. В останні роки під впливом «нової економічної географії» намітилося зрушення від жорсткої парадигми вирівнювання до більш адекватного розуміння «коридору можливостей» у вирішенні цієї проблеми. Але роль регіональної політики не варто переоцінювати. В Україні й Росії дотепер не сформувалися її пріоритети, погано працюють інструменти. У Казахстані й Росії регіональна політика має диригентський характер, недостатньо враховуються об'єктивні фактори й бар'єри територіального розвитку, що знижує ефективність прийнятих рішень. У результаті така

політика майже не впливає на регіональні диспропорції економічного розвитку. В інших країнах світу також небагато прикладів успішної диригентської політики просторового розвитку.

Більш істотний вплив на розвиток регіонів може зробити вживання заходів не регіональної, а соціальної й інституціональної політики, спрямованих на зростання людського капіталу й мобільності населення, адресну соціальну підтримку вразливих груп населення, модернізацію інститутів. Ці рекомендації давно стали загальним місцем, але їх доводиться повторювати знову й знову, оскільки основними бар'єрами розвитку України є погані інститути, неефективна держава й людський капітал, що знижується.

Висновки з проведеного дослідження. Для майбутнього розвитку країни необхідно пом'якшити соціальні розходження між регіонами. Як показує досвід розвинених країн ЄС, ця мета реалізована за допомогою масштабної й ефективною соціальною політики, що можлива при зростанні доходів держави й модернізації інститутів. Другий напрямок – стимулювання в менш розвинених регіонах зон зростання, що володіють конкурентними перевагами, щоб прискорити розвиток усього регіону. Як показує світовий досвід, шанси на успіх такої політики істотно нижчі й можливі тільки при ефективних інститутах, яких в Україні поки немає. У результаті коло замикається – без модернізації інститутів проблеми регіональної нерівності в Україні й інших великих країнах СНД нерозв'язні.

Список використаної літератури

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
3. Офіційний сайт Міністерства економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Міністерства праці та соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mlsp.gov.ua>.
5. Колот А. М. Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання: [монографія] / А. М. Колот. – К. : КНЕУ, 2004. – 230 с.
6. Приступа М. І. Проблеми оплати праці та їх вплив на соціально-трудові відносини регіонального ринку праці / М. І. Приступа // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2003. – № 4. – Ч. 1, т. 1. – С. 15–20.
7. Економічна активність населення України 2008 : стат. зб. – К. : Державний комітет статистики України, 2009. – 234 с.
8. Шевченко Л. С. Занятость в рыночной экономике / Л. С. Шевченко // Бизнес-Информ. – 1995. – № 3–4. – С. 22–25.
9. Язлюк Б. Інноваційно-інвестиційна практика: теорія та методика : [монографія] / Б. Язлюк // Деп. в ДНТБ України, Академія соціального управління. – Тернопіль, 2010. – 223 с.

References

1. The official website of the State Statistics Committee of Ukraine [Internet]. Available from: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.
2. The official site of the National Bank of Ukraine [Internet]. Available from: <<http://www.bank.gov.ua>>.
3. The official website of the Ministry of Economy of Ukraine [Internet]. Available from: <<http://www.me.gov.ua>>.
4. The official website of the Ministry of Labour and Social Policy of Ukraine [Internet]. Available from: <<http://www.mlsp.gov.ua>>.
5. Kolot, A. M. (2004) Labour Relations: theory and practice of regulation. Kiev: KNEU, 230 p.
6. Pristupa, M. I. (2003) Remuneration issues and their impact on social and labour relations of regional labour market. *Visnyk Tehnologichnogo universytetu Podillya*, (4), Part 1, Vol. 1, pp. 15–20.
7. Economic activity of the population of Ukraine 2008 (2009) Kyiv: State Statistics Committee of Ukraine, 234 p.
8. Shevchenko, L. S. (1995) Employment in the market economy. *Business-Inform*, 3-4, pp. 22–25.
9. Yazlyuk, B. (2010) Innovation and investment practice: theory and methods. Dep. v DNTB Ukrainy, Akademiya social'nogo upravlinnya. Ternopil, 223 p.

Відомості про автора

Б. О. Язлюк, доктор економічних наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет.